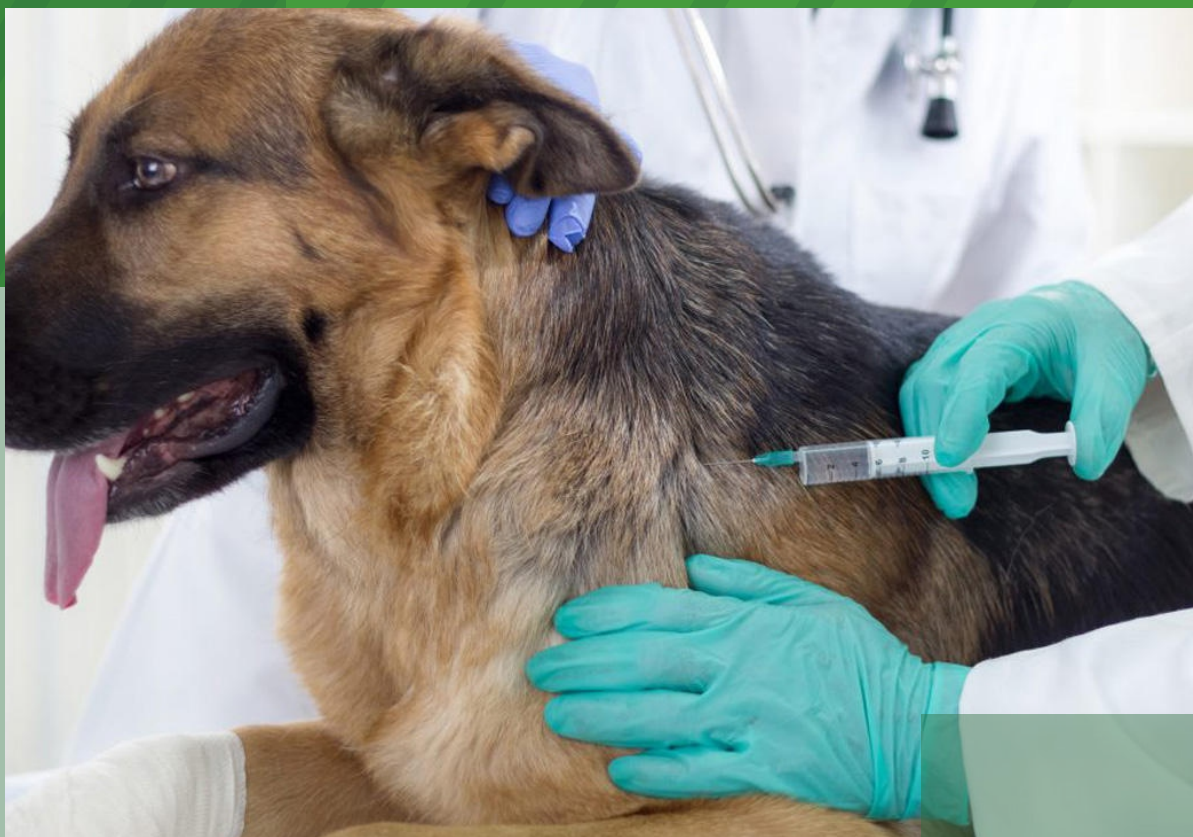

QUDUZLUQ (RABİES)

Quduzluq itigedişli infeksiyon xəstəlik olub ensefalomielit və polinevrit simptomokompleksi ilə səciyyələnir.

Tarixi məlumat: Quduzluğa dair ilk məlumat eradan əvvəlki dövrlərə təsadüf edir. IV əsrdə Aristotel insanlarda quduzluğu xəstə itlərin dişləməsi ilə əlaqələndirmişdir. İlk dəfə 1559-cu ildə quduzluq törədicisinin canlı amil olması müəyyən edilmişdir.

İqtisadi zərər: Quduzluq nəticəsində təsərrüfatlara böyük zərər dəyir və insanların yoluxma qorxusu olduğu üçün xəstəliyin ləğv edilməsinin böyük sosial həmiyyəti vardır.

Qlikoproteid komponentin fərqliliyi ilə əlaqədar olaraq NR vasitəsilə virusun 4 seroloji tipi müəyyən edilmişdir.

Davamlılıq: Virus müxtəlif fiziki və kimyəvi amillərin təsirində davamlıdır. Qurudulmuş beyində 10-14 gün, günəş şüasının təsirində isə 102 gün sağ qalır. Virus 60 dərəcə temperaturda 1 saata, 80 dərəcə temperaturda 2 dəqiqəyə qədər və qaynadılma zamanı isə anı olaraq məhv olur. Kimyəvi dezinfeksiya maddələrində kreolin, natrium qələvisi və formalin (2-5% -li məhlul halında) virusu bir neçə dəqiqəyə məhv edir.

Epidemioloji xüsusiyyətlər: Xəstəliyə bütün növ istiqanlı heyvanlar həssasdır. Əvvəllər xəstəlik vəhşi heyvanlarda daha çox müşahidə edildiyinə görə buna «meşə quduzluğu» adı verilmişdir. Sonralar xəstəlik şəhərlərdə də qeyd olunmuş və müharibə ilə əlaqədar olaraq yeni quduzluq sahələri yaranmışdır. Hal-hazırda Avstraliya və Havay adaları istisna olmaqla xəstəliyə dünyanın bütün ölkələrində təsadüf edilir.

Quduzluq virusu üçün xarakterik xüsusiyyət mərkəzi sinir sisteminə yüksək və visseral orqanlara isə zəif təsir edir. Virus xəstə heyvanların qanı və sidirində olmur, yalnız ağzı suyu ilə xarici mühitə ifraz edilir. Ona görə də heyvanların yoluxması dişləmə ilə baş verir.

Quduzluqdan ölmüş itlərin 90%-ə qədərində ağız suyunda virusun olması müşahidə edilmişdir. Virusun ağzı suyu vasitəsilə ayrılması ilk kliniki əlamətlərdən sonra müşahidə edilir. Ancaq xəstəlikdə ilk kliniki simptomlar çox vaxt müəyyən edilə bilmədiyi üçün virusun ayrılması ilə kliniki simptomların görünməsinə qədər müəyyən vaxt keçir. Ona görə də insan və heyvanları sərbəbsiz olaraq dişləmiş it və pişiklər 10 gün nəzarət altında saxlanılır. Bu müddət ərzində quduzluğa aid olan əlamətlər görünməsə, yoluxmanın olmadığını bildirir.

Epizootiyanın intensivliyi vəhşi tiyəyə heyvanların sıxlığı ilə əlaqədardır. Belə heyvanların sıxlığı nə qədər çox olursa, xəstəlik də tez yayılır. Təbii təbii quduzluq epizootiyası mövsümü xarakterli olmaqla, xəstəlik ən çox yaz, payız və qış dövrlərində müşahidə edilir.

Gediş və kliniki əlamətləri: Virusun törədicisi orqanizmə ən çox dişləmə vasitəsilə daxil olur və yara nə qədər böyük olarsa, yoluxma ehtimalı da o qədər çox olur.

Patogenezi: Orqanizm daxil olmuş virus sinir toxumaların hüceyrələrində toplanır. Sonra sinir yolu vasitəsilə bir başa və ya onurğa beyni ilə mərkəzi sinir sisteminə keçir. Mərkəzi sinir sistemində virus çoxaldıqdan sonra buradan periferiyaya doğru yönəlir və onun çox ağzı suyu vəzilərini innervasiya edən sinirləri toplanır. Mərkəzi sinir sistemində virus hüceyrələri parçalayır, sonra hüceyrəarası sahəyə düşüb buradan yeni hüceyrəyə keçir. Sinir hüceyrələrinin belə zədələnmələri ilə əlaqədar olaraq ürək və tənəffüs üzvlərinin iflici, nəhayət ölüm baş verir. Quduzluqda xəstə heyvanların sinir toxumasında neyrotoksinlər aşkar edilir ki, bu da quduzluğa xas olan simptomokompleksin inkişafına səbəb olur.

Xəstəliyin inkubasiya dövrü orta hesabla 3 həftədən 3 aya qədər olur. Bəzən 3 gündən 3 ilə qədər də davam edə bilər. İtərdə xəstəliyin 5 forması aşkar edilmişdir: coşğun, paralitik və ya sakit, atipik, abortiv və qayıdan formalar. Coşğun forma 3 mərhələ ilə inkişaf edir: prodromal və ya melanxolik, oyanıqlıq və ya maniakal və paralitik mərhələlər. Melanxolik mərhələ 12 saatdan 3 günə qədər davam edir. Bu dövrdə it öz sahibini daha çox mehribanlıq göstərir, bəzən isə hissiyatsız olur, qaranlıq küncdə uzun müddət sakit durur, sahibinin çağırışına çox vaxt getmir, yaxud həddində artıq sahibini mehribanlıq göstərir. Çox vaxt o sahibində aralanmır, onun əlini, üzünü yalamağa çalışır. Artıq bu dövrdə itin ağız suyunda virus mövcuddur. Sonra tədricən narahatlıq başlayır. O səbəbsiz olaraq bir yerdən digər yerə qaçır, toxunma və səsdən qorxur. Qallüsinasiya hərəkətləri, yəni tanış əşyalara hürür, yaxud ağzı ilə havada B«milçək tutmaB» hərəkəti edir. O yem qəbul etmir, ancaq yabançı cisimləri gəmirir.

Zədələliyiində qaşınma müşahidə edilir. Tədricən udma aktı çətinləşir, ağızdan selik axır, sidik və nəcis ixracı çətinləşir, melanxolik mərhələ bir neçə gündən sonra maniakal dövr ilə əvəz olunur. Bu dövrdə itdə oynaq həddən çox artır. Müxtəlif yad cisimləri gəmirir və udur. Bəzən səbəbsiz irəliyə doğru qaçır, bu zaman heç bir maneəyə məhəl qoymur. İt həddən artıq aqressivləşir, hər şeyə hücum edir. O hümmədən insan və heyvanlara hücum edərkən onları dişləyir.

Qəfəsdə olan zaman dömir və taxtaları gəmirir, dişlərinin qırılması və dilinin zədələnməsini hiss etmir. Sonra sinir tutmaları yaranır, gövdə üzərində müxtəlif qrup əzələlərin iflici inkişaf edir. Bu dövrdə çəpgözlülük, alt çənənin aşağı sallanması, dilin xaricə çıxması müşahidə edilir. İtərdə çeynəmə və udma aktı tamamilə pozulur, hürmə xırıltılı olur. Bu mərhələ 3-4 gün davam edir, sonra paralitik mərhələyə keçir. Bu dövrdə iflic artır, heyvan tez-tez komatoz vəziyyətə düşür və tələf olur. Paralitik və ya sakit forma zamanı itərdə güclü oyanıqlıq və aqressivlik olmur və onun çox iflic nəzərə çarpır. Atipik forma zamanı oyanıqlıq olmur. Heyvanlarda arıqlama, əzələlərdə atrofiya və bəzən isə gastrokitorit görünür. Abortiv forma zamanı xəstəliyin ilk dövründən sonra heyvanda dölün inkişaf etməməsi və ləğv olması hadisəsi müşahidə edilir. Qayıdan forma zamanı xəstəlik kliniki olaraq sanki sağalır, sonra isə yenə xəstəlik inkişaf edir. Belə proses bir neçə günlük fasilə ilə təkrar olunur.

Qaramalda coşğun forma zamanı heyvan hamıya hücum edir, başı ilə müxtəlif vasitələrlə dağıtmaq istəyir, başını yuxarı tutub böyürür. Sonra heyvanda tərilmə, ağızdan selik axması, tez-tez sidik və nəcis ifrazı, cinsi oyanıqlıq baş verir. Coşğunluq və aqressivlik getdikcə daha çox sinir tutmaları ilə əvəz olunur. Heyvanın ağzı açıq olmaqla buradan çoxlu miqdarda ağızsuyu ifraz olunur, dil xaricə çıxır. O ayaq üstə dura bilmir, yanı üstə uzanır və qıcıqlara qarşı reaksiya vermir.

Atlarda coşğun forma zamanı narahatlıq, zədələnməsinə müəyyən vasitələrlə sürülməsi, tez-tez sidik buraxma, bəzən sancılıqla görünür, aqressivlik artır, cinsi oyanıqlıq baş verir, sonra coşğunluq depressiya ilə əvəz olunur. Bu dövrdə udma aktı çətinləşir, salivasiya güclənir, çeynəmə qızılqanının gərginləşməsi baş verir. Daha sonra əvvəlcə arxa ətrafların, sonra isə bütöv gövdənin qızılqanından ifliclər yaranır və ölüm baş verir.

Qoyun və keçilərdə quduzluq iribuynuzlu heyvanlarda olduğu kimidir. Aqressivlik zamanı irəliyə hücum, cinsi oyanıqlıq, ağızdan selikli mayenin axması, tərilmə və ifliclər müşahidə edilir və 3-5 gündən sonra onlar tələf olur.

Donuzlarda coşğun forma üstünlük təşkil edir və on çox aqressivlik nəzərə çarpır. Donuzlar özərini müxtəlif vasitələrlə çırpır, xırıltılı səss verir, güclü salivasiya baş verir. Bəzən qusma, dişləmə sahəsində qaşınma, sonra isə ifliclər inkişaf edir. Donuzlarda xəstəlik bir həftəyə ölümü nəticələnir.

Diagnoz: Xəstəliyi diaqnoz qoymaq üçün onun epizootoloji xüsusiyyətləri, kliniki əlamətləri, patoloji-anatomik dəyişikliyi nəzərə alınır.

Quduzluğun paralitik forması çox müşahidə edilməklə gövdə üzərində əsasən ifliclər üstünlük təşkil edir. Çox vaxt mədə önlüklərinin atoniyası və qəbizlik müşahidə edilir. Xəstəliyin 3-6-cı günləri heyvanlarda ölüm baş verir.